

HET VERKEERDE WIEGJE

Als mijn moeder boos op me was, wat vaak gebeurde, zei ze: ‘De duivel heeft ons naar het verkeerde wiegje geleid.’

Het beeld van Satan die tijd vrijmaakt van de Koude Oorlog en het McCarthyisme om in 1960 een bezoek aan Manchester te brengen met het doel mevrouw Winter-son om de tuin te leiden, bezit een flamboyante theatra-
liteit. Ze was flamboyant depressief; een vrouw die een revolver bewaarde in de stofdoekenla, en de kogels in een boenwasblik. Een vrouw die de hele nacht opbleef om taarten te bakken om niet in hetzelfde bed als mijn vader te hoeven slapen. Een vrouw met een baarmoederverzak-
king, een schildklierafwijking, een vergroot hart, een been met open zweren dat nooit genas, en twee kunstge-
bitten – mat voor alledag, en één met paarlemoerglans voor ‘op z’n zondags’.

Ik weet niet waarom ze geen kinderen heeft gekregen of kon krijgen. Ik weet dat ze me geadopteerd heeft om-
dat ze een vriendin wilde (ze had er geen), en omdat ik
zoiets als een vuursignaal was dat de wereld in wordt ge-
stuurd – een manier om te zeggen dat ze bestond – een

soort kruisje-dat-de-plek-markeert.

Ze haatte het een Niemand te zijn, en net als alle kinderen, geadopteerd of niet, heb ik een deel van haar niet-geleefde leven moeten leven. Dat doen we voor onze ouders – we hebben niet echt een keus.

Ze leefde nog toen in 1985 mijn eerste roman *Sinaas-appels zijn niet de enige vruchten* uitkwam. Hij is semi-autobiografisch, voor zover hij het verhaal vertelt van een jong meisje dat geadopteerd wordt door ouders die lid zijn van de Pinkstergemeente. Het is de bedoeling dat het meisje, als ze groot is, zendeling wordt. In plaats daarvan wordt ze verliefd op een vrouw. Wat een ramp. Het meisje gaat het huis uit, brengt het tot de universiteit van Oxford, en bemerkt als ze weer thuiskomt dat haar moeder een zender heeft gebouwd waarmee ze de Heidenen het Evangelie brengt. De moeder heeft een zendnaam – ze heet ‘Lichtbaken’.

De roman begint als volgt: *Net als de meeste mensen heb ik een hele tijd bij mijn vader en moeder gewoond. Mijn vader keek graag naar worstelen. Mijn moeder worstelde graag.*

Het grootste deel van mijn leven ben ik een vechter op de blote vuist geweest. Degene die wint is degene die het hardst slaat. Ik werd als kind geslagen en ik heb al vroeg geleerd nooit te huilen. Als ik een nacht lang werd buitengesloten, zat ik op de stoep tot 's morgens de melkman kwam, dronk ik beide halve liters op, liet de lege

flessen achter om mijn moeder kwaad te maken en liep naar school.

We liepen altijd. We hadden geen auto en geen geld voor de bus. Voor mij was het gemiddelde zevenenhalve kilometer per dag: drie kilometer voor de weg heen en terug naar school, viereenhalve kilometer voor de weg heen en terug naar de kerk.

Kerk was er elke avond, behalve op donderdag.

Ik schreef over sommige van die dingen in *Sinaasappels*, en toen het boek uitkwam, stuurde mijn moeder een furieus briefje in haar onberispelijke rondschrift met de eis dat ik haar zou bellen.

We hadden elkaar jaren niet gezien. Ik was weg uit Oxford, schraapte de kost bij elkaar en had op jonge leeftijd *Sinaasappels* geschreven – ik was vijftwintig toen het boek uitkwam.

Ik ging naar een telefooncel – ik had geen telefoon. Zij ging naar een telefooncel – zij had ook geen telefoon.

Ik draaide volgens de instructie het kengetal van Accrington en het nummer, en daar was ze – wie heeft er Skype nodig? Ik zag haar voor me door middel van haar stem; haar gestalte vormde zich voor mijn ogen terwijl ze praatte.

Ze was een forse vrouw, tamelijk lang, en woog om en nabij de honderdvijftwintig kilo. Steunkousen, platte sandalen, een kreukvrije jurk en een nylon hoofddoek. Ze had vast haar gezichtspoeder opgedaan (zorg dat je er leuk uitziet), maar geen lippenstift (snel en losjes).

Ze nam de hele telefooncel in beslag. Ze was buitensporig, meer dan levensgroot. Ze was als een sprookje waarin omvang bij benadering en veranderlijk is. Ze doemde op. Ze zette uit. Pas later, veel later, te laat, begreep ik hoe klein ze in haar eigen ogen was. De baby die niemand oppakte. Het ongedragen kind dat nog in haar school.

Maar die dag rustte ze op de schouders van haar eigen verbolgenheid. Ze zei: ‘Het is de eerste keer dat ik een boek heb moeten aanvragen onder een valse naam.’

Ik probeerde uit te leggen wat mijn bedoeling was geweest. Ik ben een ambitieuze schrijver – ik zie er de zin niet van in iets te zijn (nee, niet wat dan ook) als je er geen ambitie voor hebt. 1985 was niet de tijd voor een autobiografie – en trouwens, ik schreef geen autobiografie. Ik probeerde mij te ontdoen van het gangbare idee dat vrouwen altijd over ‘ervaring’ schrijven – het kompas van wat ze kennen, terwijl mannen veelomvattend en vermetel schrijven – het grote doek, het vormexperiment. Henry James bewees niemand een dienst toen hij zei dat Jane Austen schreef op rijstpapier van tien vierkante centimeter – dat wil zeggen: kleine, gedetailleerde observaties. Ongeveer hetzelfde werd er gezegd over Emily Dickinson en Virginia Woolf. Die dingen maakten me kwaad. Waarom konden ervaring en experiment eigenlijk niet naast elkaar bestaan? Observaties naast producten van de verbeelding? Waarom zou een vrouw door iets of iemand beperkt moeten worden? Waarom zou een vrouw geen li-

teraire ambities mogen hebben? Ambities voor zichzelf?

Mevrouw Winterson wilde daar niets van weten. Ze wist maar al te goed dat schrijvers seksverslaafde bohemians waren die de regels schonden en niet uit werken gingen. Boeken waren bij ons thuis verboden – ik zal later uitleggen waarom – en dat ik dus een boek had geschreven, en dat ik het gepubliceerd had weten te krijgen, en dat ik er een prijs mee had gewonnen... en dat ik in een telefoonsel een verhandeling over literatuur tegen haar stond af te steken, een polemieek over feminisme...

De piepjes – meer geld in de gleuf – en ik denk terwijl haar stem heen en weer golft als de zee: waarom ben je niet trots op me?

De piepjes – meer geld in de gleuf – en ik ben buitengesloten en zit weer op de stoep. Het is erg koud en ik heb een krant onder mijn kont en ik zit ineengedoken in mijn duffelse jas.

Er komt een vrouw langs die ik ken. Ze geeft me een zak chips. Ze weet wat voor iemand mijn moeder is.

In ons huis is het licht aan. Pa heeft nachtdienst, zodat ze naar bed kan, maar ze gaat niet slapen. Ze gaat de hele nacht in de bijbel lezen, en als pa thuiskomt, zal hij me binnenlaten, en hij zal niets zeggen en zij zal niets zeggen en we zullen net doen alsof het normaal is om je kind de hele nacht buiten te laten en om nooit met je man te slapen. En om twee kunstgebitten te hebben en een revolver in de stofdoekenla...

We zijn nog steeds aan de telefoon in onze telefooncellen. Ze zegt tegen me dat mijn succes het werk is van de duivel, hoeder van het verkeerde wiegje. Ze confronteert me met het feit dat ik in de roman mijn eigen naam heb gebruikt – als het een verhaal is, waarom heet het hoofdpersonage dan Jeanette?

Waarom?

Ik kan me geen tijd herinneren dat ik mijn verhaal niet tegen het hare afzette. Dat was van meet af aan mijn levensbehoud. Geadopteerde kinderen hebben zichzelf uitgevonden, omdat wij dat wel moeten; er is een afwezigheid, een leemte, een vraagteken aan het eerste begin van ons leven. Een cruciaal deel van ons verhaal is verdwenen, en wel met geweld, als een bom in de moederschoot.

De baby explodeert in een onbekende wereld die alleen kenbaar is door middel van een of ander verhaal – zo leven wij natuurlijk allemaal, het is het verhaal van ons leven, maar adoptie doet je in het verhaal belanden nadat het is begonnen. Het is alsof je een boek leest waarvan de eerste paar pagina's ontbreken. Het is alsof je arriveert als het doek al op is. Het gevoel dat er iets ontbreekt, verlaat je nooit – en dat kan en moet ook niet, omdat er *echt* iets ontbreekt.

Dat is niet per se negatief. Het ontbrekende deel, het ontbrekende verleden, kan een opening zijn in plaats van een leemte. Het kan zowel een ingang als een uitgang zijn. Het is het fossiele bewijs, de afdruk van een ander

leven, en hoewel je dat leven nooit kunt hebben, traceren je vingers de ruimte waar het zich had kunnen afspelen, en je vingers leren een soort braille.

Er zijn hier aanduidingen, in reliëf, als striemen. Lees ze. Lees de kwetsuur. Herschrijf ze. Herschrijf de kwetsuur.

Daarom ben ik schrijver – ik zeg niet dat ik ‘besloot’ schrijver te worden, of schrijver ‘werd’. Het was geen wilsdaad of zelfs maar een bewuste keuze. Om te ontkomen aan het beperkte kader van het verhaal van mevrouw Winterson moest ik mijn eigen verhaal kunnen vertellen. Het leven is half feit, half fictie. En het is altijd een coverversie. Ik heb me een weg naar buiten geschreven.

Ze zei: ‘Maar het is niet waar...’

Waarheid? Dit was een vrouw die de flitsende muizenactiviteit in de keuken verklaarde als ectoplasma.

Er was een rijtjeshuis in Accrington, Lancashire – we noemden die huizen twee-boven-twee-beneden: twee kamers op de begane grond, twee kamers boven. We hebben met z’n drieën zestien jaar samen in dat huis gewoond. Ik heb mijn versie verteld – waarheidsgetrouw en verzonnen, correct en verkeerd herinnerd, in de loop der tijd door elkaar gehusseld. Ik voerde mezelf als held op, als in elk schipbreukverhaal. Het was een schipbreuk waarbij ik op de kust van het mensdom werd geworpen, dat ik al met al niet als menselijk, en niet zelden als dom heb leren kennen.

En ik neem aan dat het voor mij, denkend aan de coverversie die *Sinaasappels* is, nog het treurigst is dat ik een verhaal heb geschreven waarmee ik kon leven. Het andere was te pijnlijk. Ik kon het niet overleven.

Mij wordt vaak gevraagd, op de manier waarop je een hokje aankruist, wat er 'waar' en wat er niet 'waar' in *Sinaasappels* is. Heb ik in een uitvaartcentrum gewerkt? Heb ik rondgereden in een ijsventersbusje? Hadden we een evangelisatietent? Had mevrouw Winterson haar eigen zender gebouwd? Schoot ze echt katers bewusteloos met een katapult?

Ik kan deze vragen niet beantwoorden. Ik kan zeggen dat er in *Sinaasappels* een personage is dat Getuigende Elsie heet, die een oogje op de kleine Jeanette houdt en fungeert als een zachte muur tegen de bezerende, razende kracht van Moeder.

Ik gaf haar een plaats in het verhaal omdat ik het niet kon verdragen haar erbuiten te houden. Ik gaf haar een plaats in het verhaal omdat ik echt wenste dat het zo geweest zou zijn. Als je een eenzaam kind bent, zoek je een denkbeeldige vriendin.

Er was geen Elsie. Er was niet zo iemand als Elsie. Het was allemaal veel eenzamer.

Het grootste deel van mijn schooljaren zat ik in de pauzes op het hek buiten de schoolpoort. Ik was geen populair of innemend kind; te stekelig, te boos, te fel,

te raar. De kerkgang was niet bevorderlijk voor het maken van schoolvriendinnetjes, en in schoolsituaties zijn buitenbeentjes altijd de klos. Dat ik DE ZOMER IS VOORBIJ EN NOG ZIJN WIJ NIET GERED op mijn gymtas had geborduurd, maakte me tot een gemakkelijk doelwit.

Maar zelfs als ik wel vriendinnetjes maakte, zorgde ik ervoor dat het misging...

Als iemand mij aardig vond, wachtte ik tot ze niet op haar hoede was, en vertelde haar dan dat ik geen vriendinnetjes meer met haar wilde zijn. Ik keek naar de verwarring en de ontsteltenis. De tranen. Dan nam ik de benen, de situatie triomfantelijk meester, en al snel ebden de triomf en het meester zijn weg, en dan huilde en huilde ik maar omdat ik mezelf weer had buitengesloten, weer op de stoep was beland, waar ik niet wilde zijn.

Adoptie is uitsluiting. Je toont hoe het voelt om degene te zijn die nergens bij hoort. En dat toon je door te proberen anderen aan te doen wat jou is aangedaan. Je kunt onmogelijk geloven dat iemand van jou houdt om wie je bent.

Ik heb nooit geloofd dat mijn ouders van mij hielden. Ik probeerde van ze te houden, maar het lukte niet. Het heeft me lange tijd gekost om te leren liefhebben – zowel het geven als het ontvangen. Ik heb obsessief, retorisch over liefde geschreven, en ik ken of kende haar de hoogste waarde toe. Ik hield in mijn kindertijd natuurlijk van

God, en God hield van mij. Dat was iets. En ik hield van dieren en van de natuur. En van poëzie. Mensen waren het probleem. Hoe hou je van een ander? Hoe vertrouw je erop dat een ander van jou houdt?

Ik had geen idee.

Ik dacht dat liefde verlies was.

Waarom is verlies de maatstaf van liefde?

Dat was de beginregel van een roman van mij – *Op het lichaam geschreven* (1992). Ik achtervolgde de liefde, strikte de liefde, verloor de liefde, verlangde naar liefde...

Waarheid is voor iedereen een heel complex iets. Voor een schrijver zegt hetgeen je weglaat evenveel als de dingen die je vermeldt. Wat ligt er voorbij de kantlijn van de tekst? De fotograaf kadreert de opname; schrijvers kadren hun wereld.

Mevrouw Winterson protesteerde tegen wat ik had ingebracht, maar het scheen me toe dat hetgeen ik had weggelaten de stille pendant van het verhaal was. Er zijn zo veel dingen die we niet kunnen zeggen omdat ze te pijnlijk zijn. We hopen dat de dingen die we wel kunnen zeggen de rest zullen verzachten, of op de een of andere manier verzoenen. Verhalen hebben een compenserende functie. De wereld is oneerlijk, onrechtvaardig, onkenbaar, onbeheersbaar.

Wanneer we een verhaal vertellen, oefenen we controle uit, maar zodanig dat we een leemte openlaten, een opening. Het is een versie, maar nooit de definitieve. En

misschien hopen we dat de stiltes door iemand anders zullen worden gehoord, en dat het verhaal kan voortgaan, kan worden herverteld.

Wanneer we schrijven, presenteren we evenzeer de stilte als het verhaal. Woorden zijn het deel van de stilte dat uitgesproken kan worden.

Mevrouw Winterson had liever gehad dat ik er het zwijgen toe had gedaan. Herinnert u zich het verhaal van Philomela, die wordt verkracht en wier tong er vervolgens door de verkrachter wordt uitgerukt zodat ze het nooit kan navertellen?

Ik geloof in fictie en de kracht van verhalen, omdat we aldus in tongen spreken. We worden niet tot zwijgen gebracht. Ieder van ons bemerkt, wanneer hij diep getraumatiseerd is, dat hij aarzelt, stamelt, dat er lange pauzes in ons spreken vallen. De zaak zit vast. We krijgen onze taal terug door de taal van anderen. We kunnen ons tot het gedicht wenden. We kunnen het boek openslaan. Iemand is ons voor geweest en heeft de woorden opgedoken.

Ik had woorden nodig omdat ongelukkige families samenzweringen van stilte zijn. Degene die de stilte verbreekt, wordt dat nooit vergeven. Hij of zij moet leren zichzelf te vergeven.

God is vergiffenis – zo luidt althans dat ene verhaal, maar bij ons thuis was God het Oude Testament en was er geen

vergiffenis zonder een heleboel offers. Mevrouw Winterson was ongelukkig en wij moesten samen met haar ongelukkig zijn. Ze wachtte op het einde der tijden.

Haar lievelingslied was 'God heeft ze uitgewist', waarmee zonden werden bedoeld, maar wat eigenlijk over iedereen ging die haar ooit had geërgerd, te weten: iedereen. Ze vond gewoon niemand aardig en ze vond het leven gewoon niet leuk. Het leven was een last die tot aan het graf gedragen moest worden en daarna afgelegd. Het leven was een tranendal. Het leven was een bijna-doodervaring.

Elke dag bad mevrouw Winterson: 'Heer, laat mij sterven.' Dit was een hard gelag voor mijn pa en mij.

Haar eigen moeder was een keurige vrouw geweest die getrouwd was met een onweerstaanbare schurk, hem haar geld had gegeven, en had toegekeken hoe hij het aan andere vrouwen uitgaf. Een tijd lang, vanaf toen ik ongeveer drie was tot ongeveer mijn vijfde, moesten we bij mijn opa inwonen, zodat mevrouw Winterson haar moeder kon verzorgen, die doodging aan keelkanker.

Hoewel mevrouw Winterson diep religieus was, geloofde ze in geesten, en het maakte haar heel kwaad dat opa's vriendin, behalve een ouder wordende barmeid met blond geverfd haar, een medium was dat seances hield in onze eigen voorkamer.

Na de seances klaagde mijn moeder dat het huis vol mannen in uniform uit de oorlog was. Wanneer ik de keuken in ging om bij de sandwiches met cornedbeef te

komen, kreeg ik te horen dat ik pas mocht eten als de doden weg waren. Dit kon verscheidene uren duren, wat zwaar is als je vier bent.

Ik ging op straat zwerven, waar ik om eten vroeg. Mevrouw Winterson kwam me achterna, en dat was de eerste keer dat ik het duistere verhaal van de duivel en het wiegie hoorde...

In het wiegie naast mij had een jongetje gelegen dat Paul heette. Hij was mijn spookbroer, want zijn geheiligde persoon werd altijd aangeropen als ik stout was. Paul zou zijn nieuwe pop nooit in de vijver hebben laten vallen (op de surrealistische mogelijkheid dat Paul om te beginnen een pop zou hebben gekregen, gingen we niet nader in...). Paul zou zijn pyjamahoes in de vorm van een poedel nooit met tomaten hebben gevuld opdat hij een maagoperatie kon verrichten met een bloederig, zompend geluid. Paul zou nooit opa's gasmasker hebben verstopt (om de een of andere reden had opa nog steeds zijn gasmasker uit de oorlog, en ik vond het prachtig). Paul zou nooit op een leuk verjaardagspartijtje waarvoor hij niet was uitgenodigd zijn verschenen met opa's gasmasker op.

Als ze Paul hadden genomen in plaats van mij zou het anders, beter zijn geweest. Het was de bedoeling dat ik een maatje was... zoals zij dat voor haar moeder was geweest.

En toen ging haar moeder dood en sloot ze zich op in haar verdriet. Ik sloot mezelf op in de provisiekast, om-

dat ik het sleuteltje had leren gebruiken waarmee je de blikjes cornedbeef open kreeg.

Ik heb een herinnering – waar of niet waar?

De herinnering is omringd door rozen, wat vreemd is omdat het een heftige en verontrustende herinnering is, maar mijn opa was gek op tuinieren en hij hield met name van rozen. Ik vond het leuk om hem aan te treffen terwijl hij, met opgerolde hemdsmouwen en een gebreid vest aan, de bloesems besproeide met water uit een gepoetste koperen kan met een verstuiver. Hij mocht me, op een vreemde manier, en aan mijn moeder had hij een hekel, en zij haatte hem – niet op een boze manier, maar met een giftige, onderdanige wrok.

Ik heb mijn lievelingsoutfit aan – een cowboypak en een hoed met franje. Mijn iele lichaam is omhangen met klapperpistolen.

Er komt een vrouw de tuin in, en opa zegt dat ik naar binnen moet om mijn moeder te halen, die haar gebruikelijke stapel sandwiches staat klaar te maken.

Ik ren naar binnen – mevrouw Winterson doet haar schort af en gaat opendoen.

Ik sta te gluren vanuit de hal. Er is een ruzie tussen de twee vrouwen, een vreselijke ruzie die ik niet kan begrijpen, en iets heftigs en vreeswekkends, als dierlijke angst. Mevrouw Winterson smijt de deur dicht en leunt er even tegenaan. Ik kruip tevoorschijn vanwaar ik sta te gluren. Ze keert zich om. Daar sta ik in mijn cowboypak.

‘Was dat mijn mama?’

Mevrouw Winterson slaat me, en door de klap sla ik achterover. Dan rent ze de trap op.

Ik loop de tuin in. Opa is de rozen aan het besproeien. Hij negeert me. Er is niemand te bekennen.

MIJN ADVIES AAN IEDEREEN IS: KOM TER WERELD

Ik ben in 1959 in Manchester geboren. Het was een goede plek om geboren te worden.

Manchester ligt in het zuiden van het noorden van Engeland.

De geest die het ademt, heeft iets tegendraads – knooppunt tussen noord en zuid, zowel onbeteugeld als niet-grootsteeds; tegelijkertijd onderling verbonden en werelds.

Manchester was de eerste industriestad ter wereld; zijn weefgetouwen en fabrieken transformeerden de stad en de lotgevallen van Engeland. Manchester had kanalen, een gemakkelijke toegang tot de grote haven van Liverpool, en spoorwegen die denkers en doeners op en neer naar Londen vervoerden. De hele wereld onderging zijn invloed.

Manchester was één grote mengelmoes. Het was radicaal – Marx en Engels verbleven er. Het was repressief – het bloedbad van Peterloo en de graanwetten. Manchester produceerde rijkdommen die ieders stoutste dromen overtroffen, en weefde wanhoop en verloedering in het

web van de samenleving. Het was utilitaristisch, in de zin dat alles onderworpen werd aan de toets: ‘Werkt dit?’ Het was utopisch, met zijn quakers, zijn feminisme, zijn antislavernijbeweging, zijn socialisme en communisme.

De in Manchester bestaande mengeling van alchemie en geografie is onscheidbaar. Wat het is, waar het is... Lang voordat de Romeinen hier in 79 na Christus een fort hadden, vereerden de Kelten de riviergodin van de Medlock. Dit was Mam-ceaster – en Mam is moeder, borst, levenskracht... energie.

Ten zuiden van Manchester ligt de Cheshirevlakte. Menselijke nederzettingen in Cheshire behoren tot de vroegste die er op de Britse Eilanden te vinden zijn. Er waren hier dorpen, en vreemde maar wel rechtstreekse routes naar wat Liverpool zou worden, aan de brede, diepe Mersey.

Ten noorden en ten oosten van Manchester liggen de Pennines – de woeste, ruige, lage bergketen die door het noorden van Engeland loopt, waar vroege nederzettingen wijd uiteen lagen en schaars waren, en waar mannen en vrouwen eenzame, vaak opgejaagde levens leidden. De egale Cheshirevlakte, beschaafd en bewoond, en de ruige, met pollen begroeide Pennines in Lancashire, de broedplaats, de wijkplaats.

Tot de grenswijzigingen lag Manchester deels in Lancashire en deels in Cheshire – waardoor het een dubbele stad werd, geworteld in rusteloze energie en tegenspraken.

De textielbloei in het begin van de negentiende eeuw absorbeerde alle omringende dorpen en satellietnederzettingen in één enorme, geldmakende machine. Tot de Eerste Wereldoorlog werd 65 procent van alle katoen in de wereld in Manchester verwerkt. Zijn bijnaam was Cottonpolis.

Stelt u het u voor – de enorme, door stoom aangedreven, gasverlichte fabrieken en de daartussen opgetrokken rijtjeshuizen. Het vuil, de rook, de stank van verfstof en ammonia, zwavel en kolen. Het geld, de onophoudelijke activiteit, dag en nacht, het oorverdovende kabaal van weefgetouwen, van treinen, van trams, van karren op kasseien, van niet-aflatend menselijk gewoel, een hel als het mythische Nibelheim, en een triomfantelijk resultaat van arbeid en vastberadenheid.

Iedereen die Manchester bezocht, voelde zowel bewondering als ontsteltenis. Charles Dickens gebruikte het als grondslag voor zijn roman *Hard Times*; hier waren de beste en de slechtste tijden te vinden – alles wat de machine tot stand kon brengen, en de vreselijk hoge sociale prijs.

Mannen en vrouwen, schamel gekleed, uitgeput, dronken en ziekelijk, werkten zes dagen per week in ploegdiensten van twaalf uur, werden doof, kregen dichtgeslibde longen, zagen geen daglicht, lieten hun kinderen onder het angstaanjagende geratel van de bedrijvige weefgetouwen door kruipen om pluis te rapen en bijeen te vegen, waarbij ze handen, armen en benen verloren;

kleine kinderen, zwakke kinderen, ongeschoold en vaak ongewenst, aangezien de vrouwen, die net zo hard werkten als de mannen, ook nog de last van het huishouden droegen.

Een horde van in lompen gehulde vrouwen en kinderen, zo smerig als de varkens die zich tegoed doen aan vuilnishopen en plassen – geen afvoer, noch plaveisel – stilstaande poelen alom – de donkere rook van een tiental fabrieksschoorstenen... een mateloze smerigheid en stank.

Engels, *De toestand van de arbeidersklasse in Engeland*
(1845).

De rauwheid van het leven in Manchester, waar niets uit het zicht verborgen kon blijven, waar de successen en de schandelijkheden van deze nieuwe onbeheersbare realiteit overal te zien waren, wierp Manchester in de armen van een radicalisme dat op de lange termijn belangrijker werd dan zijn katoennijverheid.

Manchester was *actief*. De familie Pankhurst had genoeg van al het gepraat zonder stemrecht, en ging in 1903 de strijd aan door de oprichting van de Sociale en Politieke Vrouwenunie.

De eerste vakbondsconferentie werd in 1868 in Manchester gehouden. Het doel was verandering, niet praten over verandering.

Twintig jaar eerder, in 1848, had Karl Marx *Het Com-*

munistisch Manifest gepubliceerd – dat voor een groot deel was geschreven op grond van zijn verblijf in Manchester met zijn vriend Friedrich Engels. Deze mannen waren theoretici die activisten waren geworden door hun verblijf in een stad die geen tijd had om na te denken, die geheel bezeten was van *doen* – en Marx wilde die duivelse, onstuitbare, op doen gerichte energie in iets goeds omzetten...

Engels' verblijf in Manchester, waar hij voor de firma van zijn vader werkte, opende zijn ogen voor de brute realiteit van het arbeidersbestaan. *De toestand van de arbeidersklasse in Engeland* is nog steeds het lezen waard – een angstwekkend, ontstellend verslag van de gevolgen van de Industriële Revolutie voor gewone mensen – wat er gebeurt wanneer mensen 'elkaar slechts als nuttige voorwerpen beschouwen'.

Waar je geboren bent – de wereld waarin je geboren bent, de plek, de geschiedenis van de plek, hoe die geschiedenis gekoppeld is aan die van jouzelf – drukt zijn stempel op wie je bent, wat de experts op het gebied van globalisering er ook over op te merken hebben. Mijn biologische moeder werkte als machinebankwerker in een fabriek. Mijn pleegvader werkte als stratenmaker, en werd toen kolenschepper in de elektrische centrale, in ploegendienst. Hij werkte tien uur achter elkaar, werkte over wanneer hij maar kon, spaarde het buskaartje uit door bijna tien kilometer heen en weer terug te fietsen, en had